

Welke toekomst kiest Overijssel?

Overijssel
als robuuste
economie

 De ArgumentenFabriek

 2014 De Argumentenfabriek

Inhoud

Frank Kalshoven
Silvie Zonderland

Vormgeving:

Leonie Lous

Illustraties:

De Argumentenfabriek

www.argumentenfabriek.nl

Welke toekomst kiest Overijssel?

Welke keuzes kunnen burgers, bedrijven, overheden, en onderwijs- en onderzoeksinstituten maken voor de toekomst van Overijssel? Deze vraag staat centraal in dit kaartenboek. We schetsen hierin vier toekomstbeelden voor Overijssel, met de bijbehorende menu's met maatregelen om die toekomstbeelden te realiseren.

Het kaartenboek is tot stand gekomen in een samenwerking van het Trendbureau Overijssel en De Argumentenfabriek. Het Trendbureau selecteerde een twintigtal mensen uit bedrijfsleven, bestuur, onderwijs en publieke dienstverlening in de provincie. Deze groep, de denktank, kwam in wisselende samenstellingen drie keer bijeen voor en na de zomer van 2014. De groep reflecteerde steeds op het door De Argumentenfabriek en het Trendbureau voorbereide denkwerk. We danken alle deelnemers hartelijk voor hun input en denkwerk.

Met de denktank doorliepen we een denkproces aan de hand van vijf stappen, die we hieronder kort toelichten. Het denkproces komt overeen met de structuur van dit kaartenboek.

Denkstap 1: Door welke bril willen we naar de toekomst van Overijssel kijken? Als eerste hebben we een

analysekader gemaakt, het perspectief van waaruit we naar de toekomst willen kijken. Dit kader bouwt voort op recent werk van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en De Argumentenfabriek. We noemen dit het perspectief van de 'robuuste economie'.

Denkstap 2: Gezien dit analysekader, hoe presteert Overijssel? Het Trendbureau Overijssel en De Argumentenfabriek zijn samen op zoek gegaan naar de relevante trends en factoren.

Denkstap 3: Welke hoofdkeuzes kan Overijssel maken? Uit het analysekader en de trends hebben we twee fundamentele keuzes gedestilleerd, die, gecombineerd, leiden tot vier mogelijke toekomstbeelden of 'werelden'. Deze werelden zijn Overijssel Innovatieprovincie, Overijssel Werkprovincie, Overijssel Krimpprovincie gericht op kwaliteit en Overijssel Groeiprovincie.

Denkstap 4: Wie kan wat doen om deze toekomst dichterbij te brengen? In deze denkstap gaat het dus om de maatregelen die horen bij de geschetste werelden. Deze maatregelen geven een indruk, maar zijn niet uitputtend.

Denkstep 5: Welke toekomst kiest Overijssel? Op deze vraag geeft dit kaartenboek -- doelbewust -- geen antwoord, al is de vraag in de denktank natuurlijk wel besproken. We doen hiervan kort verslag. Het doel van dit kaartenboek is juist om het publieke debat in Overijssel te ondersteunen en stimuleren. Wat vinden burgers, bedrijven, volksvertegenwoordigers, bestuurders, scholen en netwerken zelf?

We hopen dat dit kaartenboek helpt dit debat in de provincie aan te jagen en richting te geven. Er is, zal blijken, alle reden om dit debat ook scherp en intensief te voeren.

We danken het Trendbureau Overijssel voor de plezierige samenwerking.

De Argumentenfabriek

Frank Kalshoven

Silvie Zonderland

Inhoudsopgave

Inleiding	3	6. Welke keuzes kan Overijssel maken?	30
1. Wat is een robuuste economie?	6	Kiezen tussen meer of minder werken en investeren	
Analysekader			
2. Wat is de uitgangspositie van Overijssel?	16	7. Welke toekomst wil Overijssel bereiken?	34
In Overijssel wordt minder inkomen verdiend dan in Nederland gemiddeld		Vier mogelijke toekomsten	
3. Hoe ziet de arbeidsinzet van Overijssel eruit?	20	8. Hoe kan Overijssel meer of minder uren werken?	38
In Overijssel wordt relatief weinig gewerkt		Maatregelen om meer of minder te werken	
4. Hoe productief is Overijssel?	24	9. Hoe kan Overijssel meer of minder investeren?	44
De arbeidsproductiviteit in Overijssel is lager dan gemiddeld		Maatregelen om meer of minder te investeren	
5. Hoe staat Overijssel er nu voor?	28	10. Welke toekomst kiest Overijssel?	50
Overijssel heeft nog geen robuuste economie		Conclusie	
		Bronnenlijst	52

1

**Wat is
een robuuste
economie?**

Analysekader

In dit project combineren we de boodschappen uit een aantal recente publicaties om naar de economie in Overijssel te kijken op de langere termijn. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid legt in het rapport *'Naar een lerende economie'* de nadruk op het belang van de ontwikkeling van mensen en lerende instituties voor economische groei in de toekomst. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) heeft een langjarig onderzoeksproject rond de *'skills'* (vaardigheden) van mensen, en formuleerde voor landen een mogelijke *'Skills Strategy'*. Het gaat hierbij om de ontwikkeling en het actief gebruiken van skills. In *'Groeiland, helder denken over economische bloei in Nederland'*, analyseert Frank Kalshoven de hoofdoorzaken van economische groei. In dit kaartenboek combineren we de inzichten die deze publicaties opleveren om te kijken naar Overijssel.

Deze eerste denkstap gaat over de analytische structuur die we in dit kaartenboek gebruiken, de bril die we opzetten om naar de economie in Overijssel te kijken in het verleden en de toekomst.

We definiëren een 'robuuste economie' als een economie waarin het inkomen (per hoofd van de bevolking) structureel groeit, met weinig schommelingen in de tijd. De ontwikkeling van het 'inkomen per hoofd van de bevolking' is daarom de belangrijkste maat voor succes. Snelle groei betekent: succes. We vergelijken de ontwikkelingen in Overijssel vooral met (het gemiddelde in) Nederland.

Groei van het inkomen (per hoofd van de bevolking) is een beperkte uitkomstmaat. Hoge groei, de robuustheid van de economie, leert ons niets over inkomensverdeling, ecologische duurzaamheid of het welzijn van de bevolking in de brede zin. Hoge inkomensgroei betekent wel dat er 'budget' is om deze bredere doelstellingen te verwezenlijken.

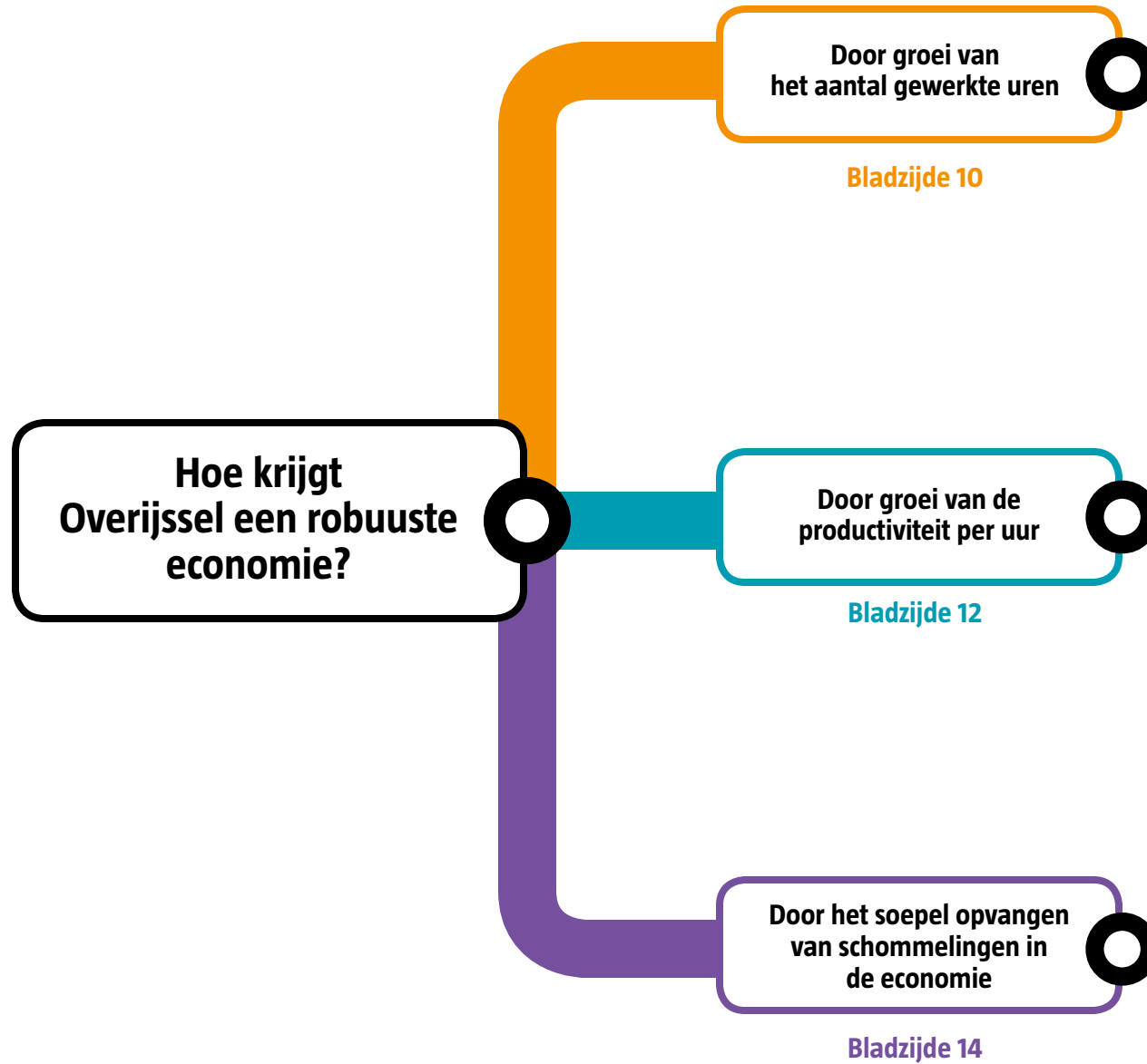
Het analysekader is een 'oorzakenladder'. De centrale vraag is hoe de economie in Overijssel robuust kan groeien. Ofwel: wat de oorzaken (kunnen) zijn van robuuste groei in Overijssel. Het kader geeft aan dat hier drie (mogelijke) hoofdoorzaken voor zijn:

- 1 de groei van het aantal in de provincie gewerkte uren, de arbeidsinzet;
- 2 de groei van de productie per gewerkt uur in Overijssel, de arbeidsproductiviteit;
- 3 de mate waarin schommelingen in de economische groei in de tijd kunnen worden opgevangen, de soepelheid.

Over elk van deze hoofdoorzaken kan vervolgens de hulpvraag worden gesteld: Hoezo? Bijvoorbeeld: Hoezo groeit de arbeidsinzet? Ofwel: wat kunnen hiervan de oorzaken zijn? Op de volgende pagina's staan de deelloorzaken beschreven.

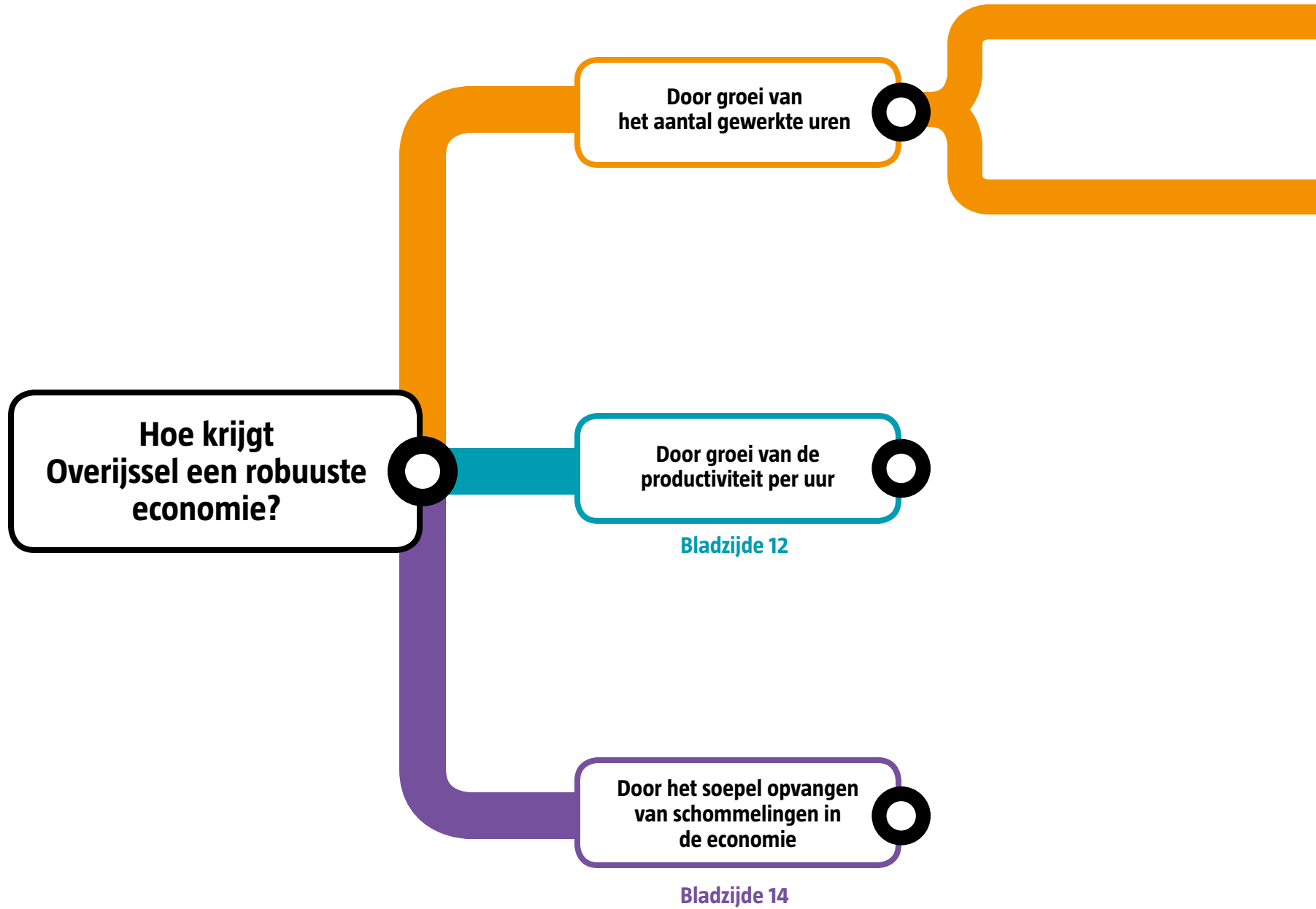
Een oorzakenladder kan niet alleen van links naar rechts worden gelezen, maar ook omgekeerd. De hulpvraag is dan: Dus? Of: Wat is het gevolg? Neem als voorbeeld een zin op het laagste niveau: 'Mensen die weinig werken gaan meer werken', ofwel mensen die nu in deeltijd werken gaan per week meer uren werken. Wat is hiervan het gevolg? Dus gaan meer mensen meer uren werken. Dus stijgt de arbeidsinzet. Dus stijgt het inkomen (per hoofd van de bevolking) in Overijssel.

De oorzakenladder kan zo dus op twee manieren worden gelezen en gebruikt. Van rechts naar links lezend is het een analytisch instrument dat helpt te begrijpen hoe de economie in Overijssel zich ontwikkelt. Zo gaan we er ook gebruik van maken bij denkstap 2 van deze studie. Door te lezen van links naar rechts is het een hulpmiddel om nieuwe ideeën te bedenken voor de toekomst. Dat doen we in denkstap 4.

Analysekader

Met mensen die meer en langer werken

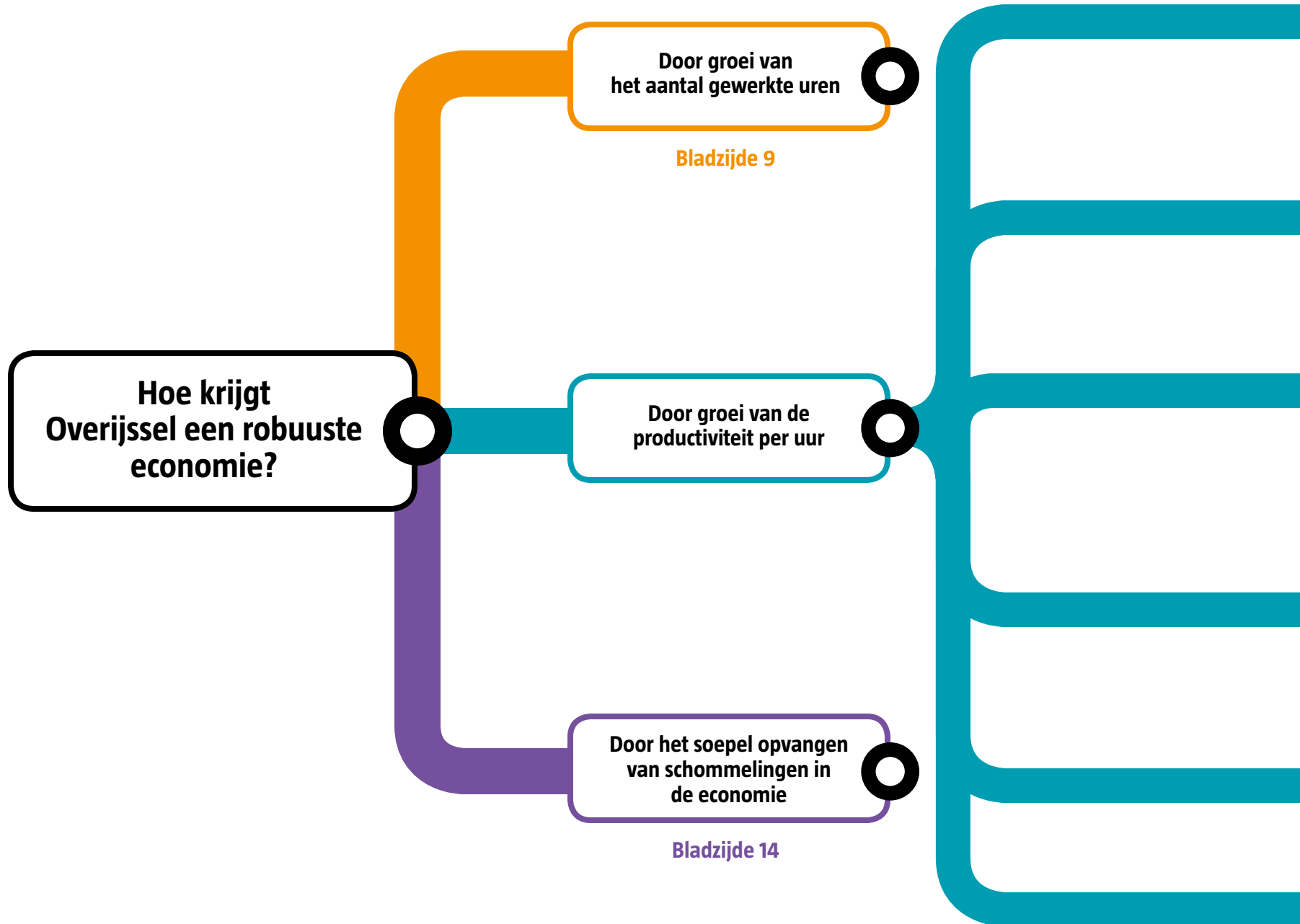
- Mensen die nu niet werken gaan wel werken (vrouwen, arbeidsgehandicapten, werklozen).
- Mensen die weinig werken gaan meer werken.
- Mensen leren sneller en beginnen eerder met werken.

Met meer organisaties die meer arbeid vragen

- Mensen werken tot op hogere leeftijd (in deeltijd) door.
- Er starten meer bedrijven en andere organisaties in Overijssel.
- Er vestigen zich meer bedrijven en andere organisaties in Overijssel.
- Bedrijven en andere organisaties in Overijssel nemen meer mensen aan.

Analysekader

Met een (werkende) beroepsbevolking die steeds beter wordt

- Mensen behalen een hoger initieel onderwijsniveau.
- Mensen krijgen een hogere kwaliteit (initieel) onderwijs op hetzelfde onderwijsniveau.
- Mensen krijgen de kans om tijdens het leren te excelleren.
- Mensen maken meer gebruik van onderwijs, training en scholing, ook tijdens hun loopbaan.
- Mensen leren meer tijdens hun werken.
- Mensen met een lage productiviteit blijven buiten het arbeidsproces.

Met mensen die beter ingezet worden

- Mensen hebben vaker werk dat aansluit bij hun opleidingsniveau.
- Mensen doen binnen hun werk taken die aansluiten bij hun functieniveau.

Met meer rendabele investeringen

- Bedrijven investeren in rendabele procesinnovatie (lagere (arbeids)kosten per eenheid product).
- Bedrijven investeren in rendabele productinnovatie (hogere toegevoegde waarde).
- Overheden (landelijk, regionaal en lokaal) investeren in rendabele fysieke infrastructuur.
- Overheden (landelijk, regionaal en lokaal) investeren rendabel in eigen proces-, en dienstinnovatie.
- Overheden, bedrijven en individuen investeren rendabel in kennisintensieve start-ups.

Met meer productie en circulatie van kennis

- Het onderwijs heeft een systematisch ontwikkelings- en innovatiesysteem.
- Overheden en bedrijven produceren nieuwe (toegepaste) kennis.
- Overheden, bedrijven en organisaties kunnen (nieuwe) kennis signaleren, opnemen en gebruiken.
- Overheden, bedrijven, onderwijs en organisaties vormen netwerken gericht op kennisuitwisseling.

Met organisaties en mensen die nadrukkelijker zoeken naar kansen en deze aangrijpen

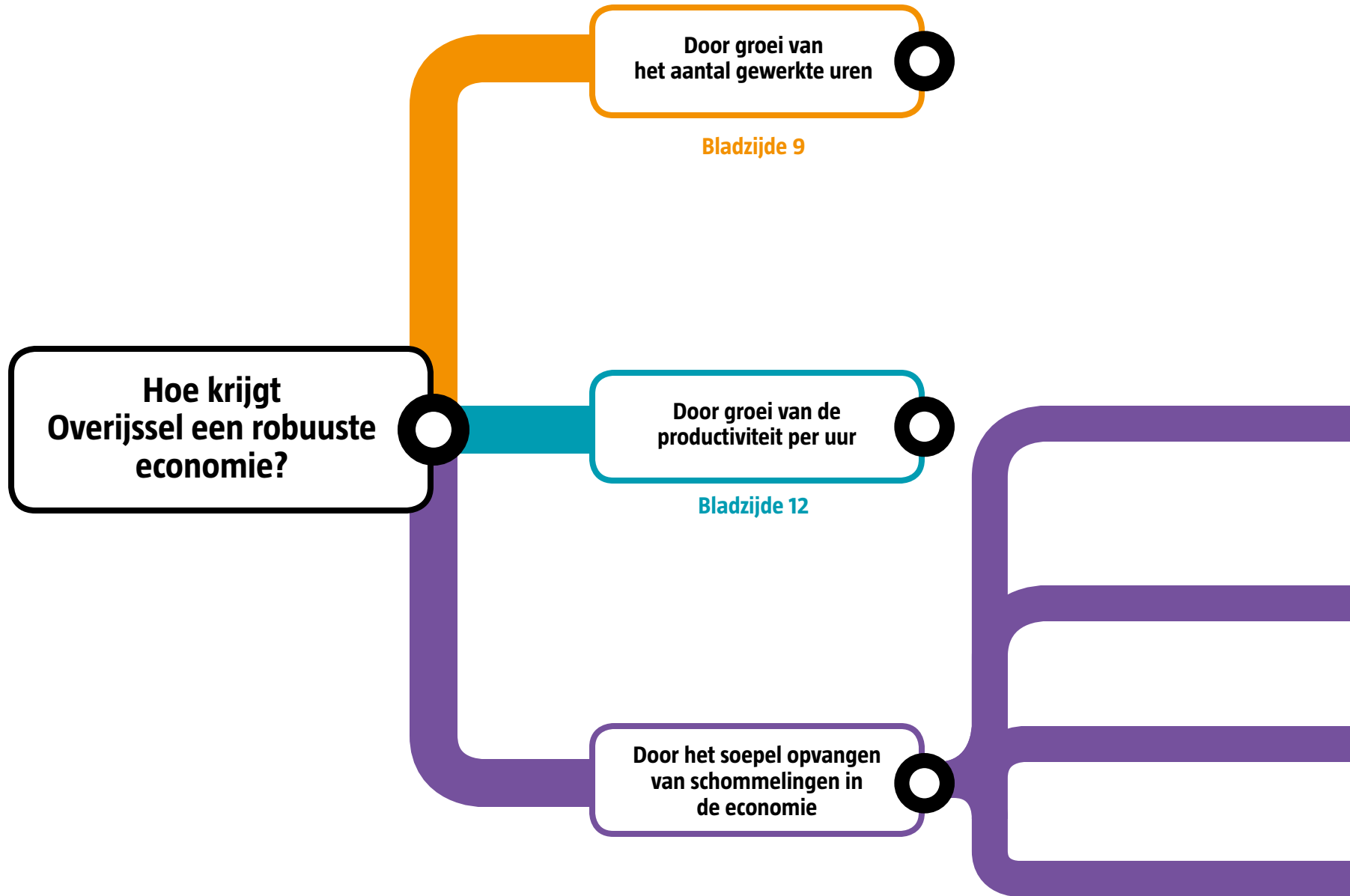
- Overheden, sectoren en bedrijven bieden ruimte voor variatie, selectie en experimenten.
- Bedrijven passen hun strategie soepel aan bij structurele veranderingen in relevante markten.
- Mensen bewegen snel en soepel van krimpende naar groeisectoren.

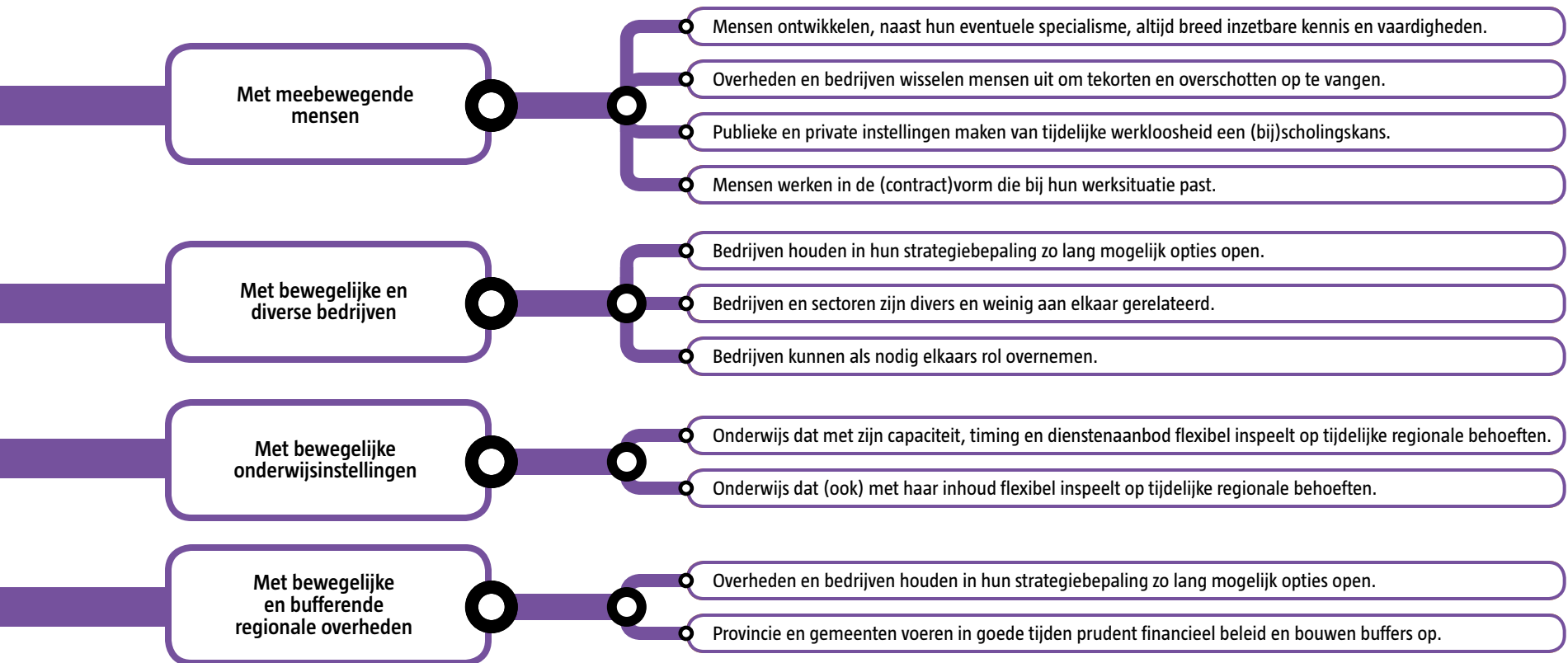
Met een verandering van de cultuur

- Mensen en organisaties in Overijssel kijken minder naar binnen en meer naar buiten, ook internationaal.
- Mensen en organisaties in Overijssel zijn gemotiveerder dan nu om economisch succesvol te zijn.

Analysekader

2

**Wat is de
uitgangspositie van
Overijssel?**

In Overijssel wordt minder inkomen verdiend dan in Nederland gemiddeld

Vanuit het perspectief van de 'robuuste economie' is het inkomen (per hoofd van de bevolking) de maat der dingen. Deze maatstaf kent belangrijke beperkingen. Welvaart, welzijn, of geluk -- om er een paar te noemen -- zijn bredere maatstaven om de vooruitgang van de Overijsselse samenleving te meten. Deze blijven hier dus buiten beschouwing, net als overwegingen die gaan over inkomensverdeling of natuurbescherming. We kijken hier in de uitkomstmaat uitsluitend naar de 'harde economische kant', economische groei, zoals gemeten in euro's per hoofd van de bevolking.

Vanuit dit -- beperkte -- perspectief heeft Overijssel als geheel een achterstand op de rest van Nederland. Het inkomen is per jaar 4,5 duizend euro (zo'n 12,5 procent) per persoon lager dan in Nederland gemiddeld. Dit verschil is niet onlangs ontstaan: het inkomensgat met de rest van Nederland bestaat al decennia, en neemt in de loop van de tijd in absolute zin toe. Binnen de provincie zijn verschillen, waarbij Twente en Noord-Oost Overijssel sinds 2000 een inhaalslag maken.

Een robuuste economie kent niet alleen structurele groei van het inkomen per hoofd van de bevolking, maar is ook bestand tegen economische schokken. Of liever: weet schokken soepel op te vangen.

De belangrijkste indicator voor schokbestendigheid is het kunnen opvangen van fluctuaties op de arbeidsmarkt. Leidt een schok tot veel werkloosheid, of vinden mensen die hun baan verliezen in Overijssel snel weer ander werk? Net als in de rest van Nederland golft het werkloosheidspercentage in de tijd op en neer, tussen de (minimaal) 3,5 procent in een hoogconjunctuur tot 7 procent in tijden van crisis. Ondanks de licht afwijkende sectorstructuur presteert Overijssel op dit punt gemiddeld.

In het vervolg van deze tweede denkstap kijken we naar de oorzaken van de (achterblijvende) groei in Overijssel. De oorzakenladder helpt hierbij. We kijken zo veel mogelijk kwantitatief naar de verschillende (deel)oorzaken. Niet over alle onderwerpen blijkt goede, kwantitatieve informatie beschikbaar. De analyse is in dit opzicht dan ook niet compleet of uitputtend.

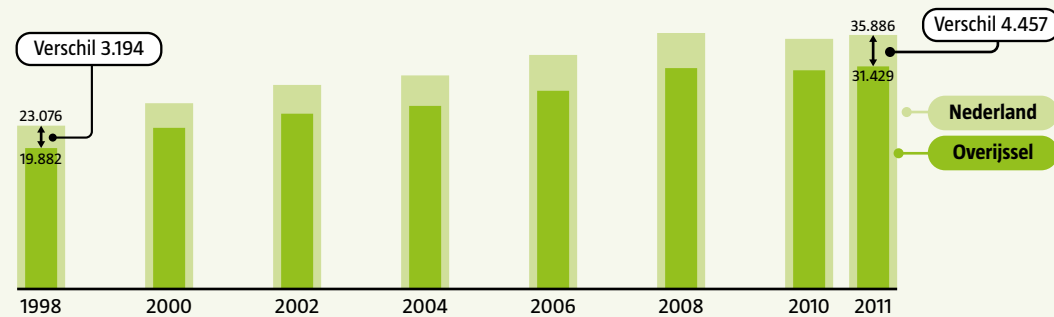
Met welke uitgangspositie moet Overijssel rekening houden als ze een robuuste economie wil worden?

Uitgangspositie

In Overijssel is het inkomen (Bruto Regionaal Product) per inwoner lager dan gemiddeld in Nederland

- Het BRP per Overijsselaar is 31,5 duizend euro, 4,5 duizend euro lager dan het Nederlands gemiddelde. ¹
- De absolute achterstand van Overijssel ten opzichte van het Nederlands gemiddelde neemt sinds 1995 toe. ²
- De relatieve achterstand van Overijssel blijft gelijk op 12,5 procent van het gemiddelde Nederlandse inkomen. ³
- Het BRP per inwoner in Overijssel is vergelijkbaar met Limburg en hoger dan Gelderland en de noordelijke provincies. ⁴

○ Wat is het BRP per inwoner in Overijssel en Nederland als geheel?

Bedragen in 1000 euro

Bron: ⁵

De regio's binnen Overijssel verschillen onderling sterk

- Twente en Noord-Oost Overijssel hebben een relatief hoog inkomen per inwoner. ⁶
- Zuid-West Overijssel heeft een lager dan gemiddeld inkomen per inwoner. ⁷
- Het BRP per inwoner is in de corop-gebieden Twente en Noord-Overijssel sinds 2000 relatief fors gegroeid. ⁸

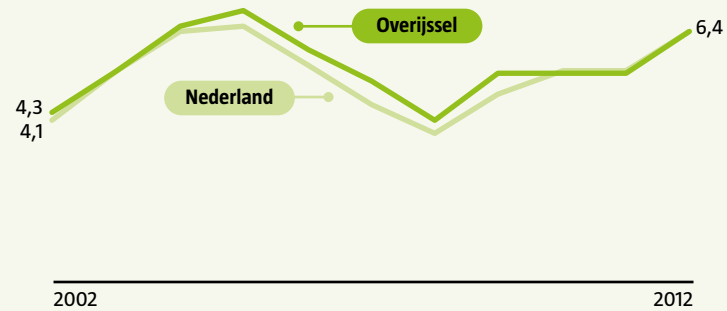
Trends-en factorenkaart

Uitgangspositie

Het werkloosheidspercentage in Overijssel loopt synchroon aan dat van Nederland

- De werkloosheid in Overijssel golft op en neer, net als in de rest van Nederland.⁹
- Hoe verhoudt zich het werkloosheidspercentage van Overijssel zich tot dat van Nederland als geheel?

Bron: ¹⁰

3

**Hoe ziet de
arbeidsinzet er in
Overijssel uit?**

In Overijssel wordt relatief weinig gewerkt

Het aantal gewerkte uren in de economie is één van de hoofdoorzaken van de toename van het inkomen per hoofd van de bevolking. Het verband is rechtlijnig: hoe meer uren er (voor geld) gewerkt wordt, des te hoger is het inkomen. Demografische ontwikkelingen, inclusief binnenlandse migratie, bepaalt over hoeveel hoofden dat inkomen moet worden verdeeld.

Het verschil tussen de arbeidsinzet in Overijssel en het nipt hogere Nederlandse gemiddelde is te verklaren door de onderliggende oorzaken. De arbeidsparticipatie is weliswaar aangetrokken, maar ligt nog onder het Nederlandse gemiddelde; de uitkeringsafhankelijkheid onder de beroepsbevolking is relatief hoog; de werkgelegenheid groeit, maar aanmerkelijk langzamer dan in de rest van Nederland.

Het patroon van de binnenlandse migratie lijkt hierbij van belang. Tussen de 15 en 40 jaar is de migratie relatief hoog. Per saldo vertrekken in deze leeftijdscategorie -- waarin de arbeidsinzet doorgaans hoog is -- jaarlijks meer mensen dan zich in Overijssel vestigen. Overijssel verliest zo dus een deel van zijn verdienvermogen aan andere provincies. Gezien de hoge inactiviteit zou Overijssel best mensen kunnen missen, maar juist deze groep is voor het verhogen van de economische groei van belang.

Met welke feiten, trends en factoren rond de arbeidsinzet moet Overijssel rekeninghouden als ze een robuuste economie wil worden?

Arbeidsinzet

Per saldo is het aantal mensen in Overijssel stabiel

- De laatste 10 jaar vertrokken van de 1,1 miljoen gemiddeld 720 mensen per jaar meer uit Overijssel dan er kwamen.¹¹
- In de leeftijdscategorie 15-40 vindt in Overijssel relatief veel binnenlandse migratie plaats.¹²
- Het emigratieoverschot van 15-40 jarigen is ongeveer 1.400, door immigratie (22 duizend) en emigratie (23,5 duizend).¹³
- De migratie van buitenlanders naar Overijssel is laag, vergeleken met het Nederlands gemiddelde.¹⁴
- In Overijssel wonen relatief veel kinderen jonger dan 15 jaar vergeleken met het Nederlands gemiddelde.¹⁵

Overijssel heeft de afgelopen decennia de kleine achterstand in arbeidsparticipatie ingehaald

- De arbeidsparticipatie in Overijssel was in 2013 65,2 procent, in Nederland was dit 66,1 procent.¹⁶
- Sinds 1998 werken steeds meer vrouwen in Overijssel, nu werkt 63,5 procent.¹⁷
- Het aantal gewerkte uren per persoon is in Overijssel niet lager dan in Nederland gemiddeld.¹⁸
- De verschillen binnen Overijssel zijn groot; Twente heeft een beneden gemiddelde arbeidsparticipatie.¹⁹

In Overijssel zijn gemiddeld meer mensen zonder werk dan in Nederland

- Zestien (vijftien) op de honderd Overijsselaars (Nederlanders) tussen de 15 en 65 jaar ontvangt een uitkering.²⁰
- Het bijstandsperscentage in Overijssel is hoog in de steden, vooral in Twente.²¹

De werkgelegenheid in Overijssel neemt toe, maar minder dan in Nederland als geheel

- De groei in het aantal werkenden in Overijssel (40 procent sinds 1981) blijft achter bij Nederland (44 procent).²²
- Het aantal werkenden in Overijssel is gestegen van 342.000 in 1981 naar 479.000 in 2013.²³
- Overijssel had 533.500 banen in 2011.²⁴
- De werkgelegenheidsgroei per inwoner is relatief hoog in grote delen van Overijssel sinds 1995.²⁵

In de periode 2012-2016 zijn er minder schoolverlaters dan nieuwe gepensioneerden

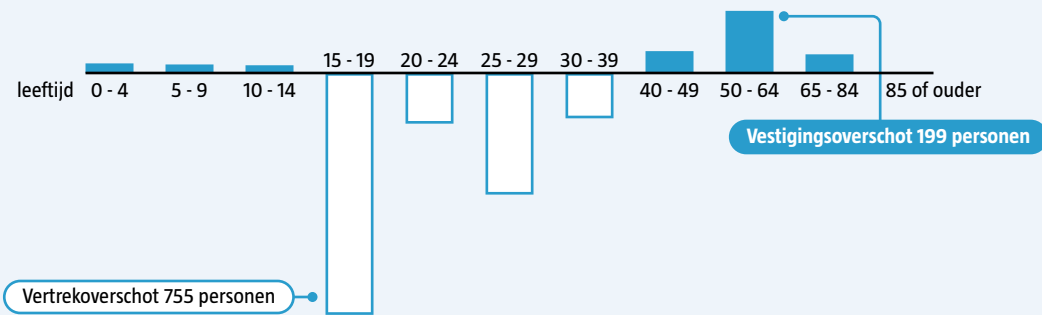
- In de periode 2012-2016 stromen ruim 100 duizend schoolverlaters in op de Overijsselse arbeidsmarkt.²⁶
- In Overijssel ontstaan 120 duizend baanopeningen, het merendeel doordat werknemers met pensioen gaan.²⁷

Trends-en factorenkaart

Arbeidsinzet

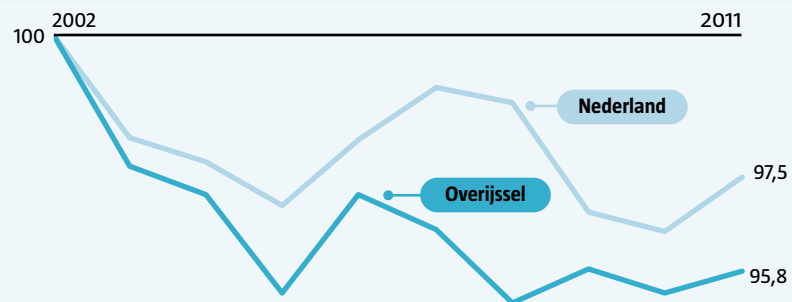

Hoeveel mensen vertrokken uit en vestigden zich in 2011 in Overijssel?

Bron: 28

Hoe ontwikkelt zich het gewerkt aantal uren per persoon per jaar?

Bron: 29

4

**Hoe
productief is
Overijssel?**

De arbeidsproductiviteit in Overijssel is lager dan gemiddeld

Naast arbeidsinzet is arbeidsproductiviteit de tweede hoofdoorzaak van de ontwikkeling van het inkomen per hoofd van de bevolking. Met arbeidsproductiviteit bedoelen we hoeveel iemand in euro's produceert, per gewerkt uur of jaar. Voor de toename van de welvaart in Nederland in de afgelopen decennia, was niet het aantal gewerkte uren maar juist de groei van de productie per uur de belangrijkste oorzaak.

De arbeidsproductiviteit in Overijssel is structureel lager dan in Nederland. Per arbeidsjaar is het verschil zo'n 8 duizend euro.

Ligt het aan de mensen? De kwaliteit van de beroepsbevolking is sterk bepalend voor de mogelijkheid om de productie per uur op te voeren. Het aantal vroegtijdig schoolverlaters is in Overijssel juist relatief laag, en het opleidingsniveau in Overijssel groeit. Maar er bestaat nog steeds een achterstand tegenover de rest van Nederland. Dit zo kunnen samenhangen met de binnenlandse migratie. Hoger opgeleiden zijn doorgaans (geografisch) mobieler dan lager opgeleiden. Overijssel

zou kunnen kampen met een 'braindrain' (wegtrekkende hoogopgeleiden) of een 'talentdrain' (getalenteerden die voor studie wegtrekken en niet terugkeren).

Ligt het aan de investeringen? De infrastructuur van Overijssel is goed, en in totaal liggen de investeringen in procenten van het inkomen in Overijssel op Nederlands niveau. Echter, bedrijven in Overijssel investeren weinig. Het meest illustratief zijn de investeringen in speur- en ontwikkelingswerk door eigen personeel. In de topprovincies (op dit gebied) in Nederland wordt ruim drie keer zoveel geïnvesteerd als in Overijssel.

Ligt het aan de netwerken? Overijssel heeft (verspreid over de belangrijkste drie sociaaleconomische kernen) actieve netwerken van bedrijven, overheden en overheidsinstellingen. Maar tijdens de denksessies werd door deelnemers sterk benadrukt dat binnen Overijssel een 'besloten en gesloten' cultuur heerst. Gesloten netwerken werken eerder verstikkend dan stimulerend op de lokale economie.

Met welke feiten, trends en factoren rond productiviteit moet Overijssel rekening houden als ze een robuuste economie wil worden?

Arbeids-productiviteit

De arbeidsproductiviteit in Overijssel is fors lager dan in de rest van Nederland

- De productie in Overijssel per arbeidsjaar is 80 duizend euro, tegen 88 duizend in Nederland gemiddeld (2011).³⁰
- Een MKB-werknemer in Overijssel voegt 64 duizend euro waarde toe, 10 duizend euro onder het gemiddelde.³¹

Overijssel investeert gemiddeld, maar weinig in speur- en ontwikkelingswerk

- De investeringsquote in Overijssel is ongeveer gelijk aan die in Nederland.³²
- Overijsselse bedrijven investeren minder dan het Nederlands gemiddelde in speur- en ontwikkelwerk.³³
- Bedrijven in Overijssel investeren jaarlijks 8,5 duizend mensjaren in speur- en ontwikkelingswerk.³⁴
- Brabant, Noord- en Zuid-Holland investeren jaarlijks meer dan 20 duizend mensjaren in speur- en ontwikkelingswerk.³⁵
- Overijssel investeert relatief meer mensjaren in speur- en ontwikkelingswerk dan Brabant en Noord-Holland.³⁶
- De investeringsquote van het mkb in Overijssel is gemiddeld.³⁷

Overijssel scoort gemiddeld op het gebied van onderwijs

- In Overijssel zijn relatief minder voortijdig schoolverlaters dan in Nederland.³⁸
- Overijssel is op het gebied van Cito-scores de zevende provincie van Nederland.³⁹

Overijssel heeft nog een kleine achterstand in opleidingsniveau, maar loopt in op Nederland

- Voor het percentage hoogopgeleiden in Overijssel blijft achter bij het percentage van Nederland als geheel.⁴⁰
- De deelname aan het hoger onderwijs in Overijssel neemt toe, maar minder dan in Nederland.⁴¹
- Het percentage hoogopgeleiden is toegenomen van 20 procent in 1998 naar 30 procent in 2012.⁴²

De structuur van de Overijsselse economie wijkt iets af van die van Nederland

- De industrie en de landbouw zijn sterker vertegenwoordigd in Overijssel dan gemiddeld in Nederland.⁴³
- De niet-commerciële dienstverlening is groter, de commerciële juist kleiner dan die in Nederland gemiddeld.⁴⁴
- De Overijsselse economie bevat relatief veel kleine bedrijven.
- Het aantal starters in Overijssel is hoog.⁴⁵

Trends-en factorenkaart Arbeidsproductiviteit

De drie Overijsselse kernen beschikken over een goede infrastructuur

- Overijssel bestaat uit drie geografisch-economische kernen: Zwolle, Twente en Deventer.
- Overijssel beschikt met auto-, spoor- en vaarwegen over goede verbindingen binnen en buiten Nederland.
- Overijssel heeft een goede ict-infrastructuur.
- De provincie Overijssel gebruikt de opbrengsten van Essent voor een investeringsprogramma voor de regio.
- De afstand tussen Twente en de Randstad is meer dan 1 uur.

Overijssel heeft een gesloten en besloten cultuur ⁴⁶

- Het is voor bedrijven en mensen uit andere regio's moeilijk om een plek in de samenleving te veroveren.
- Overheden, bedrijven en mensen houden (te) lang vast aan bestaande samenwerkingen.
- Mensen in Overijssel zijn weinig geneigd tot reflectie op de eigen cultuur.
- Mensen in Overijssel hebben weinig zelfvertrouwen en vinden zichzelf minder dan een ander.
- Bedrijven, mensen en overheden hebben meer vertrouwen in elkaar dan in buitenstaanders.
- Bedrijven, mensen en overheden bedekken problemen met de mantel der liefde.

Overijssel beschikt, in haar economische kernen, over netwerken gericht op kenniscirculatie

- Kennispark Twente, Kennispoort Zwolle en Stedendriehoek stimuleren kenniscirculatie en -valorisatie.
- Overijssel heeft een aantal open innovatiecentra, waaronder Polymere Science Park, OICAM, Pioneering.
- Drie 'Economic Boards' verbeteren samenwerking tussen overheden, onderwijs, onderzoek en bedrijven.

Hoe scoren de regio's van Overijssel in de nationale MKB Regio Top 40?

Regio	Rang	Nettowinstmarge	Arbeidsproductiviteit	Investeringsratio
Zeeuws-Vlaanderen	1	2	5	2
Midden-Limburg	2	15	25	9
Zuidwest-Gelderland	3	16	22	14
Veluwe	4	19	33	6
Arnhem/Nijmegen	5	6	21	5
Twente	22	21	29	12
Noord-Overijssel	23	17	27	27
Zuidwest-Overijssel	25	23	40	17

Bron: ⁴⁷

5

**Hoe staat
Overijssel er
nu voor?**

Overijssel heeft nog geen robuuste economie

Hoe staat Overijssel er voor, gezien vanuit het perspectief van een robuuste economie? De hoofdconclusie van de tweede denkstap is dat Overijssel al enkele decennia een lager inkomen per hoofd van de bevolking produceert dan gemiddeld in Nederland. Het verschil is nu zo'n vierduizend euro per jaar, pakweg 12,5 procent van het gemiddelde Nederlandse inkomen. Procentueel blijft de achterstand grofweg gelijk, waardoor het verschil in absolute bedragen toeneemt.

Hoezo is het inkomen in Overijssel lager? Dat is niet zo omdat de economie minder soepel is: de werkloosheid in Overijssel loopt synchroon met die in Nederland. Nee, de oorzaken zijn structureel van aard. Zowel de arbeidsinzet als de arbeidsproductiviteit zijn in Overijssel lager dan gemiddeld in Nederland.

Bij de achterblijvende arbeidsinzet vallen twee deeloorzaken op. Ten eerste de binnenlandse migratie waardoor de provincie per saldo mensen verliest in de categorie 15-40 jaar. Ten tweede, de hoger dan gemiddelde inactiviteit onder de beroepsbevolking, vooral in Twente.

Bij de achterblijvende productiviteit springen er ook twee deeloorzaken uit. Ten eerste de achterblijvende investeringen in speur en -ontwikkelingswerk. De (in dit opzicht) best presterende provincies investeren ruim drie keer zoveel arbeidsjaren als bedrijven in Overijssel. Het tweede wat opvalt is de door deelnemers aan de denksessies genoemde culturele component. De besloten en gesloten cultuur.

We weten nu hoe Overijssel er voor staat. Valt er iets te kiezen voor de toekomst? Jazeker. Hierover gaat de volgende denkstap.

6

**Welke
keuzes kan Overijssel
maken?**

Kiezen tussen meer of minder werken en investeren

Wat valt er voor Overijssel te kiezen voor de toekomst?

In de visualisatie op de volgende pagina zien we de twee hoofdkeuzes die de provincie kan maken. Deze sluiten direct aan op het analysekader en de observaties over trends, factoren en feiten. Alle betrokkenen in de provincie kunnen kiezen tussen:

- Meer of juist minder uren werken, per dag, per week, per jaar of per mensenleven?
- Meer of juist minder investeren in het laten groeien van de arbeidsproductiviteit per gewerkt uur?

We benadrukken dat dit beleids- of keuzescenario's oplevert, geen verkenningen van mogelijke toekomst die zich, los van het beleid in Overijssel, zouden kunnen voordoen. De vraag is niet: wat zou Overijssel kunnen overkomen in de toekomst? Maar juist: welke toekomst wil Overijssel bereiken?

Het snijpunt van de twee keuze-assen is de huidige stand van zaken. Dus: het huidige aantal gewerkte uren in Overijssel, en de huidige productiviteit per gewerkt uur.

Uit de analyse weten we: vergeleken met het Nederlandse gemiddelde zijn beide lager. Wat zijn de gevolgen als Overijssel ervoor kiest van dit snijpunt af te wijken?

Meer uren werken. Al het overige gelijk, heeft het opvoeren van het aantal gewerkt uren twee belangrijke gevolgen. Ten eerste: meer werken impliceert minder vrije tijd. Ten tweede: meer uren werken betekent een hoger inkomen. Als de huidige inwoners meer uren werken (per dag, per week, per maand, per jaar, per mensenleven) stijgt ook het inkomen per hoofd van de bevolking. Zijn de extra uren het gevolg van (binnenlandse) migratie dan stijgt het totale inkomen van Overijssel wel (het Bruto Overijssels Product), maar het inkomen per hoofd van de bevolking niet.

Minder uren werken. Dit heeft spiegelbeeldige gevolgen. Meer vrije tijd is de winst. Een lager inkomen (per hoofd van de bevolking) is de prijs die hiervoor wordt betaald.

Meer investeren in productiviteit. Het opvoeren van de arbeidsproductiviteit vereist investeringen in mensen (de kwaliteit van de beroepsbevolking), machines

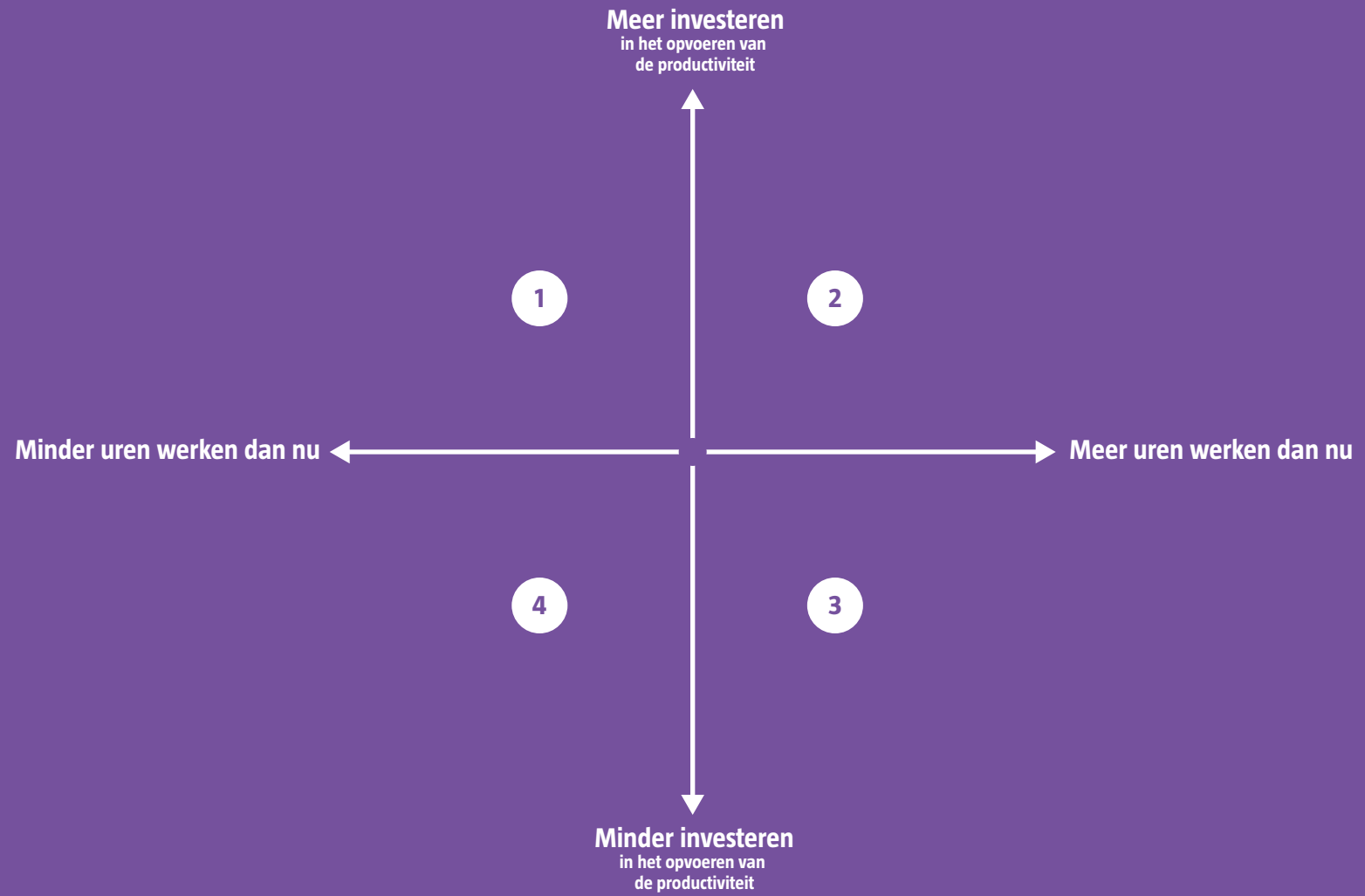

(productiemiddelen) en aanpassingsvermogen (van mensen, bedrijven en overheden). Geld gebruikt voor de investeringen kan niet worden gebruikt voor consumptie. Al het overige gelijk heeft investeren in productiviteit daarom ook twee gevolgen. Ten eerste: meer investeren de komende jaren impliceert minder ruimte voor consumptie (van overheden en burgers) en dividenduitkeringen van bedrijven. Ten tweede: indien de investeren rendabel blijken, zal de productie per uur toenemen en dus zal op langere termijn inkomensgroei (per hoofd van de bevolking) worden geboekt. Huiselijker gezegd: de kost gaat voor de baat.

Minder investeren in productiviteit. Het spiegelbeeld is: minder investeren laat meer ruimte voor consumptie nu. Maar de prijs is lagere inkomensgroei in de toekomst omdat de groei van de arbeidsproductiviteit afneemt.

Als we de antwoorden op de twee kernvragen combineren ontstaan vier mogelijke toekomsten voor Overijssel.

Welke hoofdopties zijn er voor de economie van Overijssel op langere termijn?

7

**Welke
toekomst wil Overijssel
bereiken?**

Vier mogelijke toekomsten

De combinatie van de twee kernkeuzes, leidt tot vier mogelijke toekomsten voor Overijssel. De visualisatie staat op de volgende pagina.

We geven de naam *Overijssel Groeiprovincie* aan de combinatie van 'meer werken' én 'meer investeren'. Het bevorderen van inkomensgroei is de hoofdkeuze van deze wereld. Overijssel zet in op groei, ten koste van vrije tijd en van consumptie op korte termijn. Als Overijssel dit intenser, beter of slimmer doet dan de rest van Nederland zal de inkomenskloof met Nederland stap voor stap kleiner worden. Minder vrije tijd en (op korte termijn) lagere consumptie zijn de logische bijproducten.

Overijssel Werkprovincie zet, vergeleken met nu, alleen in op meer uren werken. Door Werkprovincie loopt in de visualisatie een grens die aangeeft waar economische groei omslaat in economische krimp, inkomensdaling. Immers: meer uren werken leidt tot meer groei (en minder vrije tijd), maar als deze keuze gecombineerd met minder investeren in productiviteitsgroei, vallen de positieve en negatieve effecten op de groei tegen elkaar weg.

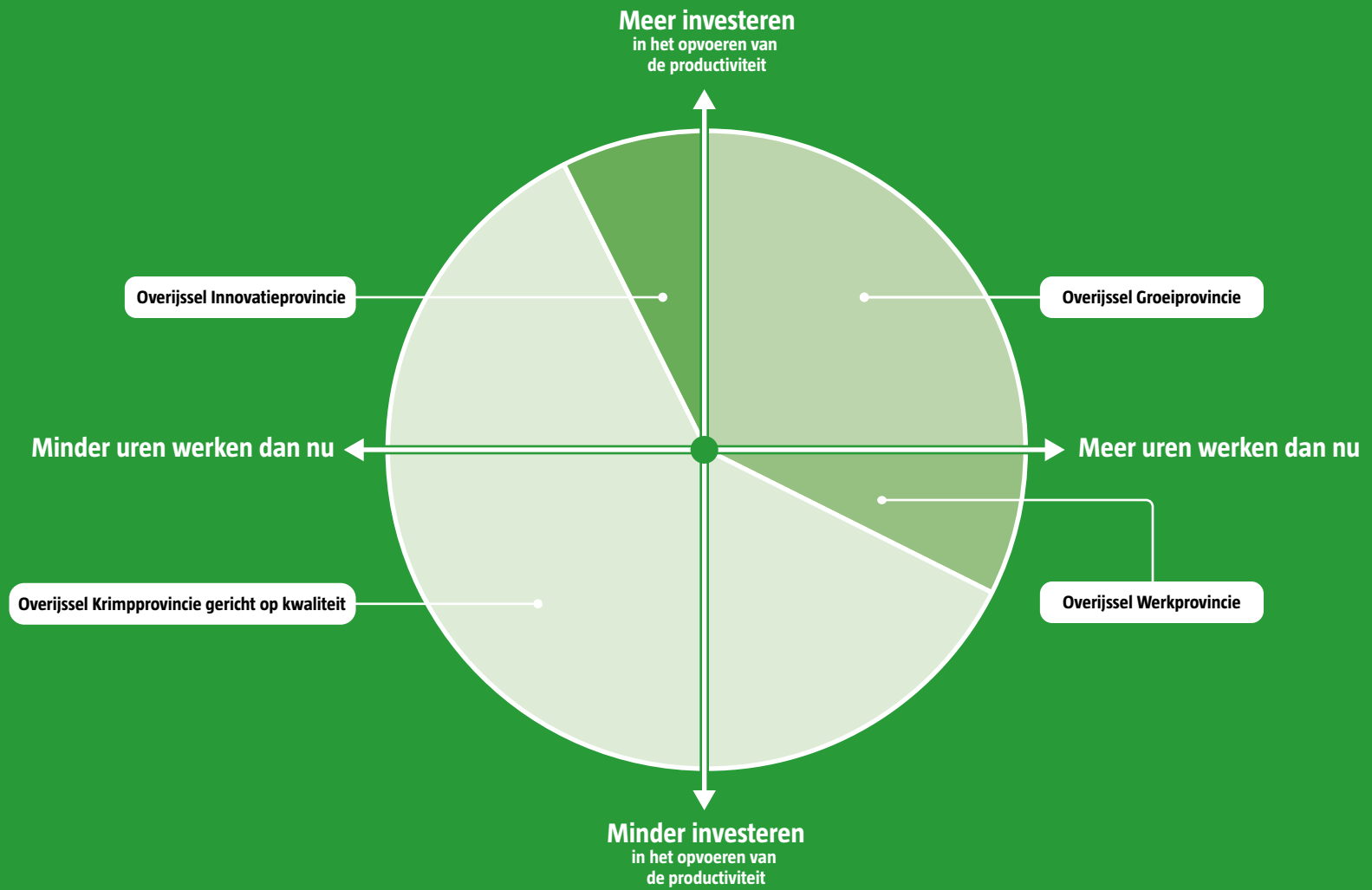
Voor de keuze *Overijssel Innovatieprovincie* geldt het spiegelbeeldige. De groei ontstaat hier door de investeringen in productiviteit, maar naarmate dit wordt gecombineerd met minder uren werken vallen ook hier de positieve en negatieve effecten op inkomensgroei tegen elkaar weg.

De *Krimprovincie gericht op kwaliteit* antwoordt dus twee keer 'minder' op de kernvragen: minder uren werken (en dus meer vrije tijd), én minder investeren (en dus meer ruimte voor consumptie op de korte termijn). Het onvermijdelijke gevolg is structurele krimp van de economie en dus inkomensdaling. We hadden deze wereld ook Overijssel Kwaliteitsprovincie kunnen noemen. De reden zou zijn dat deze wereld wel degelijk voordelen biedt die samengepakt worden in het woord kwaliteit. Kwaliteit van leven; kwaliteit van de arbeid en kleinschaligheid zijn hierbij een aantal steekwoorden. De keuze die hier wordt gemaakt is dus: minder inkomen (lieft in combinatie met meer kwaliteit van leven).

Hoe kom je in de toekomst van je keuze? Ofwel: hoe kunnen de spelers in de provincie bevorderen dat er meer of juist minder uren worden gewerkt? Hoe kunnen de spelers de productiviteit aanjagen of juist afremmen? Hierover gaan we nu nadenken, in de volgende denkstap.

Welke hoofdopties zijn er voor de economie van Overijssel op langere termijn?

8

**Hoe kan
Overijssel meer
of minder uren
werken?**

Maatregelen om meer of minder te werken

Wat zouden de spelers in Overijssel kunnen doen om het aantal gewerkte uren te laten toe- of afnemen? We hebben, in lijn met het analysekader uit denkstap 1, vier soorten spelers onderscheiden. Een: bedrijven (waaronder zowel *for profit* als *not for profit* werkgevers). Twee: overheden (provincie en gemeenten). Drie: onderwijs- en onderzoeksinstellingen (van primair onderwijs tot universiteit). Vier: maatschappelijke instellingen (waaronder ook netwerken van mensen uit de bovenstaande organisaties).

Op de kaarten op de volgende pagina's staat een niet-uitputtende opsomming van acties en maatregelen die deze spelers zouden kunnen nemen om de doelen (meer of minder uren werken) te bereiken. We hebben hierbij geput uit het denkwerk tijdens de denksessies maar ook uit de eerder genoemde literatuur en eigen analyse.

Welke maatregelen hebben de voorkeur van onze denktank? We hebben alle maatregelen op deze kaart in de laatste denktank punten gegeven. Welke maatregelen scoren het beste bij de denktankleden?

Als het doel is om minder uren te werken, stellen de deskundigen voor om werklozen meer te laten zoeken naar participatiemogelijkheden in plaats van naar betaald werk. Andere maatregelen zijn dat werknemers samenwerken in duobanen, tijdens hun loopbaan een jaar terug naar school gaan, en hun uren stapsgewijs afbouwen naarmate ze hun pensioenleeftijd naderen.

Welke maatregelen kunnen we nemen om meer uren betaald te werken? Werkgevers kunnen flexibeler zijn door parttimers de kans te geven om binnen ruimere arbeidstijden meer uren te werken. Daarnaast krijgen meer mensen met afstand tot de arbeidsmarkt werk op maat, door '*jobcarving*'. Overheden en bedrijven werken meer samen om de economische bedrijvigheid in de provincie aan te jagen. Het onderwijs helpt ten slotte mee door langere openingstijden per week en per jaar te hanteren, zodat ouders makkelijker meer uren kunnen werken.

Wie kan wat doen om het aantal gewerkte uren te laten stijgen of dalen?

Meer uren

Bedrijven

Bedrijven in Overijssel stimuleren hun deeltijdwerkers om meer uren per week te werken

- Werkgevers bieden flexibele arbeidstijden, zodat deeltijdwerkers per werkweek meer uren kunnen werken.

Werkgevers creëren meer arbeidsplaatsen in hun onderneming

- Bedrijven richten zich nadrukkelijker op werkgelegenheidsgroei van de onderneming.
- Werkgevers passen de banen aan op werknemers in plaats van andersom (jobcarving).

Bedrijven werken samen om arbeidsplaatsen te creëren

- Bedrijven organiseren samen een 'partnerprogramma' om ook werk te bieden aan partners van immigranten.
- Bedrijven organiseren samen arbeidspools om mensen zonder baan aan werk binnen Overijssel te helpen.

Overheden

Sociale Diensten stimuleren hun klanten om werk te zoeken

- Sociale Diensten bieden een Overijssel-bonus aan mensen die vanuit de Bijstand werk vinden.
- Sociale Diensten bieden hun werkwillige klanten een (tijdelijke) gemeentebaan.
- Sociale Diensten prikkelen hun klanten steviger om (te leren en) werk te zoeken.

Sociale Diensten stimuleren werkgevers om mensen vanuit de Bijstand in dienst te nemen

- Sociale Diensten bieden een Overijssel-bonus aan bedrijven die mensen vanuit de Bijstand in dienst nemen.
- Sociale Diensten maken de hoeveelheid en kwaliteit van inactieven transparant en toegankelijk voor bedrijven.
- Overijssel introduceert dienstencheques om diensten als schoonmaken betaalbaar te maken voor klanten.

De provincie werkt samen met bedrijven om de bedrijvigheid in Overijssel te stimuleren

- De provincie en bedrijfsdirecties intensiveren de werving van bedrijven die zich in de regio kunnen vestigen.
- De provincie creëert regelvrije zones voor arbeidsintensieve bedrijven.

Overheden bieden advies aan bedrijven en inwoners om vraag en aanbod te koppelen

- Overheden helpen bestaande bedrijven in Overijssel te groeien door hulp en advies aan te bieden.
- Overheden creëren fondsen om aanvullend financiering te regelen voor bedrijven en huishoudens.

Meer uren

Onderwijs en onderzoeksinstellingen

Onderwijsinstellingen maken zichzelf aantrekkelijker voor werkende ouders en leerlingen

- Het primair onderwijs en de kinderopvang organiseren langere openingstijden per week en per jaar.

Onderwijs- en onderzoeksinstellingen helpen het vestigingsklimaat van Overijssel te verbeteren

- Onderzoeksinstellingen onderzoeken kansen om waardevollere eindproducten in Overijssel te produceren.
- Technische onderwijsinstellingen verbreden hun aanbod om bedrijven in die verbreding aan te trekken.

Maatschappelijke instellingen/netwerken

Maatschappelijke instellingen helpen mensen aan werk

- Maatschappelijke instellingen organiseren een 'buddy-systeem' voor hulp aan mensen zonder werk.

Netwerken werken samen met de overheid om mensen in Overijssel aan werk te helpen

- Overheden en netwerken stimuleren dat mensen die buiten Overijssel wonen in Overijssel werken.
- De overheid, bedrijven en onderzoekers verspreiden kennis over hoe ondernemingen sneller kunnen groeien.

Wie kan wat doen om het aantal gewerkte uren te laten stijgen of dalen?

Minder uren

Bedrijven

Bedrijven stimuleren deeltijdwerk onder voltijders

- Bedrijven in Overijssel introduceren de 30-urige werkweek als voltijd baan.
- Bedrijven in Overijssel stimuleren oudere werknemers om stapsgewijs af te bouwen.
- Werkgevers in Overijssel verlengen het zorgverlof van werknemers tegen minder of geen betaling.
- Bedrijven in Overijssel bieden deeltijdwerk aan topsporters en culturele talenten van buiten de provincie.
- Werkgevers bieden meer mogelijkheden voor duobanen.
- Werkgevers schrappen alle ondersteuning voor werkende ouders.

Overheden

Overheden richten zich voor hun klanten sterker op participatie dan op het vinden van betaald werk

- De provincie introduceert de 'sociale dienstplicht' van een jaar voor alle volwassenen.
- Overheden investeren in recreatie zodat mensen eerder kiezen voor vrije tijd in plaats van extra inkomen.
- Overheden stoppen met alle reïntegratieinspanningen.
- De provincie bevordert ruilhandel in diensten en deeleconomie tussen burgers.

Minder uren

Onderwijs en onderzoeksinstellingen

Onderwijsinstellingen stimuleren mensen in Overijssel om tijdens hun werkende leven bij te leren

- Onderwijsinstellingen bieden onderwijs voor mensen die tijdens hun loopbaan terug naar school gaan.

Maatschappelijke instellingen/netwerken

Maatschappelijke instellingen stimuleren recreatie

- Maatschappelijke instellingen organiseren aantrekkelijke vrije tijdsbesteding.

Maatschappelijke instellingen en netwerken stimuleren onbetaalde vormen van tijdsbesteding

- Maatschappelijke instellingen stimuleren het doen van vrijwilligerswerk.
- Nu betaalde bestuursfuncties worden in Overijssel omgezet in onbetaalde functies.

9

**Hoe
kan Overijssel
meer of minder
investeren?**

Maatregelen om meer of minder te investeren

Wat zouden de spelers in Overijssel kunnen doen om de productiviteit aan te jagen of juist af te remmen? Op de kaarten op de volgende pagina's staat een niet-uitputtende opsomming van acties en maatregelen die de spelers zouden kunnen nemen om deze doelen te bereiken. We hebben hierbij geput uit het denkwerk tijdens de denksessies maar ook uit de eerder genoemde literatuur en eigen analyse.

Hoe kunnen we de productiviteit afremmen? Uit prioritering tijdens de laatste denksessie kwam naar voren dat vooral de overheid een rol moet spelen bij het afremmen van arbeidsproductiviteit. Dit kan door maatregelen te treffen die tegelijkertijd bijdragen aan de kwaliteit van leven in de provincie. Denk hierbij aan het voeren van bovenwettelijk milieubeleid en economisch beleid dat gericht is op kleinschaligheid. Bedrijven kunnen hierbij aansluiten door zich meer te richten op ambachtelijke productiewijzen.

Welke maatregelen om de arbeidsproductiviteit aan te jagen hebben de voorkeur? Ook hier moet de overheid volgens de deskundigen een grote rol spelen. Zo kunnen overheden bij aanbestedingen innovatieve oplossingen verkiezen boven goedkope. Daarnaast zouden overheden moeten samenwerken met bedrijven en kennisinstellingen om de circulaire economie te stimuleren.

Wie kan wat doen om de productiviteit aan te jagen of af te remmen?

Productiviteit aanjagen

Bedrijven

Bedrijven innoveren meer

- Bedrijven doen meer speur- en ontwikkelingswerk in eigen huis, en trekken hiervoor buitenstaanders aan.
- Bedrijven werken meer samen om innovaties te ontwikkelen en te delen.
- Bedrijven investeren meer in de ontwikkeling van proces-innovatie (smart industries, robotisering).

Bedrijven investeren in hun werknemers

- Bedrijven promoten op-, om-, na- en bijscholing van hun werknemers, en betalen hieraan mee.
- Werkgevers investeren in de fysieke en mentale duurzame inzetbaarheid van werknemers.

Bedrijven werken samen met overheden en onderzoeksinstituten

- Bedrijven, HBO en WO werken samen met overheden om afgestudeerden te behouden voor de provincie.
- Bedrijven zoeken meer samenwerking met bedrijven en kennisinstellingen buiten de provincie.
- Bedrijven experimenteren samen met provincie en onderzoekers met nieuwe organisatievormen.

Overheden

Overheden investeren in beter onderwijs en onderzoek in Overijssel

- De provincie initieert de Universiteit van Zwolle, bijvoorbeeld als dependance van een bestaande universiteit.
- Overheden subsidiëren de Universiteit van Twente meer dan nu om er een wereldspeler van te maken.
- De provincie investeert meer in innovatiecentra voor onderzoek door bedrijven en onderzoeksinstituten.
- De provincie introduceert een scholingsfonds om bij- en omscholing van werknemers te co-financieren.

Overheden stimuleren netwerken en kruisbestuiving

- De provincie staakt de financiering van bestaande netwerken en start nieuwe, dynamische netwerken op.
- De provincie dwingt netwerken uit verschillende sectoren om bij elkaar processen en technieken af te kijken.
- De provincie verzamelt en verspreidt 'best practices' op allerlei terreinen uit Nederland en buitenland.
- Overheden stimuleren bedrijfsverzamelgebouwen om netwerken van verschillende bedrijven te stimuleren.

Overheden spelen een actieve rol bij het aantrekken van risicodragend kapitaal in Overijssel

- De provincie vergroot het kapitaal van ontwikkelingsmaatschappij NV Oost.
- Overheden en NV Oost spreken af dat NV Oost hoger risico accepteert en dat de overheid garant staat.

Overheden investeren in de economie van Overijssel

- Overheden nemen innovatie als expliciet criterium op in aanbestedingen.
- De provincie stimuleert investeringen in schaliegas, ondergrondse CO₂-opslag en windmolenparken.
- Overheden, bedrijven en kennisinstellingen werken samen aan het stimuleren van de circulaire economie.
- Overheden verbeteren versneld de aanwezige infrastructuur, zoals verbreding van de A1.

Productiviteit aanjagen

Onderwijs en onderzoeksinstellingen

Onderwijsinstellingen verbeteren hun onderwijsaanbod

- Het primair, voortgezet en beroepsonderwijs in Overijssel wordt met afstand het beste van Nederland.
- Saxion, Windesheim en Universiteit Twente werken beter samen om zo het beste onderwijs te bieden.
- Onderwijsinstellingen bevorderen de kruisbestuiving tussen 'groen' en 'grijs' onderwijs.

Onderwijsinstellingen stimuleren een leven lang leren

- Onderwijsinstellingen ontwikkelen onderwijsaanbod voor een leven lang leren.
- De Universiteit Twente en provincie ontwikkelen een actief alumni beleid voor (inter)nationale studenten.
- MBO's, HBO's en bedrijven werken samen opdat zoveel mogelijk alumni een 'associate degree'-master halen.

Onderwijsinstellingen en bedrijven werken samen om sterker te worden

- Onderwijsinstellingen en bedrijven wisselen werknemers uit om bij elkaar te werken en van elkaar te leren.
- Onderwijsinstellingen en bedrijven organiseren 'bootcamps' om starters met goede ideeën aan te trekken.
- Onderwijsinstellingen werken samen met bedrijven aan het sneller uitrollen van technologie (ICT).

Onderwijsinstellingen breiden hun onderwijsaanbod over ondernemen uit

- Onderwijsinstellingen bieden cursussen 'intrapreneurship' aan voor werknemers.
- Onderwijsinstellingen stimuleren en doceren ondernemerschap aan leerlingen en studenten.

Maatschappelijke instellingen/netwerken

Netwerken werken aan een cultuurverandering in Overijssel

- De (nieuwe) netwerken bepleiten voortdurend het belang van een open en innovatieve cultuur.

Netwerken zetten zich in om bedrijfsprocessen te verbeteren

- Een nieuwe netwerkorganisatie onderzoekt het efficiënter maken van ondersteunende bedrijfsprocessen.

Wie kan wat doen om de productiviteit aan te jagen of af te remmen?

Productiviteit afremmen

Bedrijven

Bedrijven werken op een ambachtelijke manier

- Bedrijven kiezen voor meer ambachtelijke, arbeidsintensieve productiewijzen.

Bedrijven verplaatsen hun werkzaamheden deels naar andere delen van het land

- Bedrijven vestigen hun afdelingen voor speur- en ontwikkelingswerk in andere regio's met beter personeel.

Overheden

Overheden stimuleren economische activiteit met lage arbeidsproductiviteit

- Overheden stimuleren arbeidsintensieve sectoren, zoals de zorg.
- Overheden stimuleren de zelfvoorzienendheid van de provincie.
- De provincie stimuleert landgoederen waar agricultuur en horeca of retail gecombineerd worden.

Overheden voeren bovenwettelijk beleid om de kwaliteit van leven in Overijssel te bevorderen

- De provincie voert streng bovenwettelijk milieubeleid.
- De provincie heeft eigen economisch beleid gericht op kleinschaligheid.
- Gemeenten stellen hogere bouwweisen en geven minder bouwvergunningen voor bedrijven af.

Productiviteit afremmen

Onderwijs en onderzoeksinstellingen

Onderwijs- en onderzoeksinstellingen specialiseren zich in niet-commerciële onderwerpen

- Kennisinstellingen richten onderwijs en onderzoek op moeilijk vermarktbaar onderwerpen.

Maatschappelijke instellingen/netwerken

Maatschappelijke instellingen richten zich niet op grootschalige industrie

- Maatschappelijke instellingen promoten kleinschaligheid en ambachtelijke producten en diensten.

10

**Welke
toekomst kiest
Overijssel?**

Conclusie

Bezien vanuit het perspectief van de ‘robuuste economie’ had Overijssel er beter voor kunnen staan. Het inkomen per inwoner is 4,5 duizend euro lager dan het Nederlandse gemiddelde. Op beide hoofdtakken van de oorzakenladder scoort Overijssel lager dan gemiddeld: er wordt in de provincie iets minder gewerkt dan in de rest van Nederland (arbeidsinzet) en de productie per uur is ook lager dan gemiddeld (arbeidsproductiviteit). Dit zijn de feiten. Of deze feiten reden zijn tot zorg, is een kwestie van opvatting.

Deze studie biedt Overijssel de keuze uit vier toekomsten, en schetst een menu aan maatregelen die de belangrijkste actoren in de provincie kunnen nemen om deze toekomsten te realiseren. De keuze is uiteraard niet aan De Argumentenfabriek of aan het Trendbureau maar aan de mensen in Overijssel zelf.

Om een indruk te krijgen van de verhoudingen hebben we tijdens de laatste bijeenkomst met de denktank gevraagd naar de voorkeuren. Het belangrijkste resultaat: elk van de vier toekomsten bleek aanhangers te hebben.

Waarom? Overijssel Werkprovincie, zeiden de voorstanders, past bij de huidige cultuur van Overijssel. Overijsselaars houden van hard werken. Bovendien heeft

de onderkant van de arbeidsmarkt de extra uren hard nodig. Overijssel Groeiprovincie, zeiden de voorstanders, is een toekomst voor mensen die plezier hebben in hun werk. Werken aan groei is inspirerend, en de opbrengsten kunnen gebruikt worden voor kwalitatieve investeringen in de provincie. Door in te zetten op groei kan Overijssel blijven bij de rest van Nederland. Overijssel Krimpprovincie gericht op kwaliteit richt zich op minder uren betaald werken en minder arbeidsproductiviteit. Deze keus leidt tot een krimp van de economie. Maar, zeiden de voorstanders, dit heeft onder andere als gevolg dat Overijsselaars veel tijd hebben en zich kunnen richten op de kwaliteit van leven. Overijssel Innovatieprovincie staat vol in contact met de rest van Nederland en de wereld. Door te blijven innoveren kan Overijssel blijven bij de Nederlandse economie en op sommige vlakken zelfs voorop lopen. Innovatie leidt tot hogere productiviteit aan de bovenkant van de arbeidsmarkt en meer vraag aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Welke toekomst Overijssel echt kiest, is uiteraard evenmin aan de denktank. Het zal de uitkomst moeten zijn van een breed debat in de provincie. We hopen dat dit kaartenboek bijdraagt aan een zinvolle, inhoudelijke en heldere discussie.

Bronnenlijst

Kaart 2. Uitgangspunten

- 1 CBS Statline, 2014
- 2 CBS Statline, 2014
- 3 CBS Statline, 2014
- 4 CBS Statline, 2014
- 5 CBS Statline, 2014
- 6 CBS Statline, 2014
- 7 CBS Statline, 2014
- 8 CBS Statline, 2014
- 9 CBS Statline, 2014
- 10 CBS Statline, 2014

Kaart 3. Arbeidsinzet

- 11 CBS Statline, 2014
- 12 CBS Statline, 2014
- 13 CBS Statline, 2014
- 14 CBS Statline, 2014
- 15 CBS Statline, 2014
- 16 CBS Statline, 2014
- 17 CBS Statline, 2014
- 18 CBS Statline, 2014
Beroepsbevolking Overijssel
Arbeidsvolume Overijssel
Beroepsbevolking Nederland
Gewerkte Uren Nederland
- 19 CBS Statline, 2014
- 20 CBS Statline, 2014
- 21 CBS Statline, 2014
- 22 CBS Statline, 2014
- 23 CBS Statline, 2014
- 24 CBS Statline, 2014
- 25 Kennislink, 2012
- 26 E,til, 2013
- 27 E,til, 2013
- 28 CBS Statline, 2014 grafiek
- 29 CBS Statline, 2014 grafiek
Beroepsbevolking Overijssel
Arbeidsvolume Overijssel
Beroepsbevolking Nederland
Gewerkte Uren Nederland

Kaart 4. Arbeidsproductiviteit

- 30 CBS Statline, 2014
- 31 Rabobank Kennis en Economisch Onderzoek
- 32 CBS Statline, 2014
Investerings Overijssel en Nederland
Productie Overijssel en Nederland
- 33 CBS Statline, 2014
- 34 CBS Statline, 2014
- 35 CBS Statline, 2014
- 36 CBS Statline, 2014
- 37 CBS Statline, 2014
- 38 CBS Statline, 2014
- 39 RTL Nieuws, 2013
- 40 CBS Statline, 2014
- 41 CBS Statline, 2014
- 42 CBS Statline, 2014
- 43 CBS Statline, 2014
- 44 CBS Statline, 2014
- 45 Kamer van Koophandel, 2013
- 46 Onderstaande zinnen zijn genoemd door de denktank.
- 47 www.overijssel.nl tabel

